MUSICA VIVA HISTORICA

8

ALBUM CEMBALOVÝCH SKLADEB

KOMPOSITIONEN FÜR CEMBALO

Revidovala — Revidiert von
ZUZANA RŮŽIČKOVÁ

1979
EDITIO SUPRAPHON PRAHA

ÚVOD

Domovem cembala je Anglie. Pod jménem virginal byl tu tento nástroj znám už od začátku 16. století. Jeho rozšířenost a obliba rychle rostla a dostoupila vrcholu za vlády uměnímilovné královny Alžběty, tedy v době Shakespearově. Z tohoto období se nám zachovaly dvě vzácné rukopisné sbírky „Fitzwilliam Virginal Book" a „Lady Nevill's Book". Prvá vznikla mezi lety 1564—1625 a obsahuje na tři sta drobných skladeb asi dvaceti anglických autorů. Druhá, dokončená v r. 1591, obsahuje dvaačtyřicet skladeb vesměs od slavného mistra té doby *Williama Byrda*. Dvě z jeho skladeb uvádíme také v této sbírce. „Flétna a buben" je částí rozměrného cyklu „Bitva"; toto dílo dokazuje, jak barevné možnosti cembala inspirovaly autora ke zvukomalebným, a tím do jisté míry už i programním tendencím. Druhá skladba „La Volta" je typickou variační formou alžbětinské éry. Je tanečního charakteru a používá hodně echových efektů.

Dovršitelem umění alžbětinských virginalistů a současně předchůdcem velkého díla Händelova je *Henry Purcell* (1658 až 1695). Jeho cembalová tvorba stojí sice jen na okraji jeho velkých děl operních, ale i tyto drobné suity, tance a skici nejrůznějšího charakteru nezapřou mistrovskou ruku. Zejména drobná skica „Nová skotská píseň", kterou zde uvádíme, je mistrnou drobnokresbou s dokonale národním charakterem.

Domenico Scarlatti (1685—1757) je jedním z nejzajímavějších zjevů v dějinách hudby. O jeho osobním životě mnoho nevíme. Scarlattiho skladatelská osobnost má v hudebních dějinách jedinou obdobu — postavu Fryderyka Chopina.

Právě tak jako Chopin věnoval celé své dílo jednomu nástroji a tak jako on přivedl virtuozitu a zvukovou brilanci svého nástroje k vrcholné dokonalosti. Užívá jediné specifické formy — jednověté dvoudílné sonáty (od suonare — zníti; nemá nic společného s pozdější klasickou sonátovou formou).

Těchto cembalových sonát je na šest set a tvoří nesmírně bohatý kaleidoskop žánrových obrázků loveckých, pastorálních, vojenských, lidových i tanečních. Mnohé z nich jsou poznamenány Scarlattiho dlouhým pobytem ve Španělsku a připomenou často ostrostí harmonie a bizarností nápadů i rytmů obrazy Goyovy či Velasquezovy. Uvádíme z nich dvě nejpopulárnější — loveckou C dur a d moll, plnou vážného tanečního půvabu.

François Couperin (1668—1733), zvaný Couperin le Grand — veliký, se stal jedním z nejvýznamnějších varhanních a cembalových virtuosů své doby a byl po větší část svého života dvorním hudebníkem Ludvíka XIV. Jeho „Pièces de clavecin" (Skladby pro cembalo), jichž napsal 4 knihy, patří k vrcholům francouzské hudby první poloviny 18. stol.

Rafinovanost a elegance života na dvoře Ludvíka XIV. ovlivnila i Couperinův cembalový sloh plný složitých ornamentů, barevných polotónů a harmonických jemností. Jako každému velkému umělci je však i jemu hlavním zdrojem inspirace příroda a člověk. Důkazem toho jsou i dvě uvedené skladby — Motýli a Ženci.

Jean Philippe Rameau (1683—1764) je o něco mladším současníkem Couperinovým. Na rozdíl od Couperina je jeho operní, baletní a orchestrální tvorba rozsáhlejší než tvorba pro cembalo, která obsahuje všeho všudy jednu knihu cembalových kusů, nazvanou „Pièces". Dalo by se říci, že Rameau je ve svém projevu velkorysejší, lapidárnější než typicky rokokový Couperin. V této sbírce uvedený tanec „Tambourin" — „Bubeník" je jednou z nejpopulárnějších Rameauových cembalových skladeb.

Cílem této edice je zpřístupnit drobné cembalové (klavírní) skladby mistrů baroku a rokoka. Tento výběr přináší některé typické ukázky skladatelských osobností, národních škol i hudebních forem tohoto slohového údobí. Setkáváme se tu s variační formou alžbětinských virginalistů (La volta), s couperinovským rondem i s dvoudílnou jednovětou sonátou Domenica Scarlattiho. Krom toho je tu uvedeno několik programních skladbiček, zajímavých svým obsahem, zvukovou barevností i národním koloritem. Skladby nepřekračují nikde střední stupeň technické ani interpretační náročnosti a jsou vhodné i pro pedagogické účely.

Provádění ozdob se značně liší u jednotlivých autorů i tehdy, jsou-li označovány stejnými značkami. Tak se u BYRDA např. ještě nesetkáváme s trylky začínajícími vrchní notou, všechny ozdoby zde začínají hlavní notou.

PURCELL užívá jak trylků na hlavní notě, tak i trylků s předrazem. Ve skladbě „Nová skotská píseň" je užití obou způsobů jasně dáno melodickou linkou.

U SCARLATTIHO je otázka trylků sporná, proto uvádíme dvojí možnost provedení ve všech případech, které nejsou jednoznačné. Také zakončení trylku spodní notou („Nachschlag") na konci obou sonát je věcí individuálního vkusu.

V COUPERINOVÝCH „Motýlech" je nutno ozdoby v levé ruce anticipovat v zájmu tempa a plynulosti skladby. Naproti tomu „Ženci" zachovávají přísně pravidlo ornamentů na těžké době, právě tak jako „Tambourin" J. Ph. RAMEAUA.

Provádění ozdob je vypsáno v poznámkách, jinak užíváme běžně známých značek. Pouze u Couperina a Rameaua jsme raději vypsali poměrně složitou ornamentiku přímo v notách.

Všechny skladby jsou v originále psány pro cembalo. Pokusili jsme se o klavírní přepis cembalových rejstříků pomocí pedalizace, přesně vypisované terasové dynamiky — tam, kde klavírní crescenda a decrescenda nevystihují charakter skladby, a někdy i přesunutím psaných oktáv. Nejdůležitější je tu však smysl pro bohatství úhozu, který musí nahradit barevné možnosti cembala.

Udané registrační návrhy pro cembalo jsou psány pro typ „Ammer" nebo „Neupert", model Bach, zmanuálový s dispozicí I. 16, C, 8, II. 4' 8'. Mají však udávat jen základní zvukové proporce a musí být přizpůsobeny individualitě nástroje. S výjimkou šipek (↑ ↓), které upozorňují na manuálové přechody, uvádíme všechny údaje určené pro cembalo v závorkách.

Frázování, dynamika i tempové předpisy jsou doplněny vydavatelkou.

Zuzana Růžičková

VORWORT

Die Heimat des Cembalos ist England. Unter dem Namen Virginal war dieses Instrument hier bereits vom Beginn des 16. Jahrhunderts an bekannt. Seine Verbreitung und Beliebtheit wuchs rasch und erreichte ihren Höhepunkt unter der Regierung der kunstliebenden Königin Elisabeth, also zur Zeit Shakespeares. Aus dieser Epoche sind uns zwei wertvolle Handschriftensammlungen, „Fitzwilliam Virginal Book" und „Lady Nevill's Book" erhalten geblieben. Deren erste ist zwischen d. J. 1564—1625 entstanden und enthält annähernd dreihundert kleine Kompositionen von etwa zwanzig englischen Autoren. Die zweite, i. J. 1591 beendete Sammlung, enthält zweiundvierzig Werke, sämtliche des berühmten Meisters dieser Zeit *William Byrd*. Zwei dieser Kompositionen bringen wir auch in dieser Sammlung. Die „Flöte und Trommel" ist ein Teil des umfangreichen Zyklus „Schlacht". Dieses Werk beweist, wie der Farbenreichtum des Cembalos den Autor zu tonmalerischen und damit bis zu einem gewissen Grade auch bereits zu programmatischen Tendenzen inspirieren konnte. Das zweite Werk, „La Volta", ist die typische Variationsform der elisabethanischen Ära. Sie hat Tanzcharakter und verwendet vielfach Echoeffekte.

Der Vollender der Kunst der elisabethanischen Virginalisten und zugleich der Vorgänger der großen Schöpfungen Händels ist *Henry Purcell* (1658—1695). Seine Kompositionen für Cembalo stehen zwar abseits und nur am Rande seiner großen Opernwerke, aber auch diese kleinen Suiten, Tänze und Skizzen von verschiedenartigstem Charakter verleugnen nicht die Hand eines Meisters. Besonders die kleine Skizze „Neues schottisches Lied", die wir hier anführen, ist ein meisterliches Miniaturbild von vollender nationalem Charakter.

Domenico Scarlatti (1685—1757) ist eine der interessantesten Erscheinungen in der Geschichte der Musik. Von seinem persönlichen Leben wissen wir nicht viel.

Scarlattis Komponistenpersönlichkeit hat in der Musikgeschichte nur ein Analogon — die Erscheinung Fryderyk Chopins.

Ebenso wie Chopin widmete Scarlatti sein fast ganzes Werk einem einzigen Instrument und ebenso wie dieser brachte er die Virtuosität und klangliche Brillanz seines Instruments auf den Höhepunkt der Vollkommenheit. Er verwendet eine einzige, spezifische Form — einsätzige, zweiteilige Sonaten (von suonare — tönen; doch hat dies nichts mit der späteren klassischen Sonatenform gemein).

Solcher Cembalosonaten gibt es etwa sechshundert, und sie bilden ein überaus reiches Kaleidoskop von Genrebildern — Jagd-, Hirten-, Soldatenbildern, Volks- und Tanzszenen. Viele von ihnen tragen den Stempel von Scarlattis langem Aufenthalt in Spanien; sie erinnern oft durch ihre scharfe Harmonik und ihre bizarren Einfälle und Rhythmen an die Bilder Goyas oder Velasquez'. Wir brigen zwei der populärsten dieser Sonaten, die Jagdszene C dur und die ernste, dabei tänzerisch-anmutige Sonate d moll.

François Couperin (1668—1733), gennant Couperin le Grand, wurde einer der bedeutendsten Orgel- und Cembalovirtuosen seiner Zeit und war die längste Zeit seines Lebens Hofmusiker Ludwigs XIV. Seine „Pièces de Clavecin" (Cembalo-Kompositionen), deren er vier Bände geschrieben hat, gehören zu den Meisterwerken der französischen Musik in erster Hälfte des 18. Jahrhunderts.

Das Raffinement und die Eleganz am Hofe Ludwigs XIV. beeinflußten auch den Cembalostil Couperins, der überreich ist an komplizierter Ornamentik, farbigen Halbtönen und harmonischen Finessen. Wie jedem großen Künstler bedeutet aber auch ihm die Natur und der Mensch die Hauptquelle der Inspiration. Beweis dessen sind die hier aufgenommenene zwei Kompositionen — „Schmetterlinge" und „Mäher".

Jean Philippe Rameau (1683—1764) ist ein etwas jüngerer Zeitgenosse Couperins. Zum Unterschied von diesem ist sein Opern-, Ballet- und Orchesterschaffen umfangreicher als seine Werke für Cembalo, die alles in allem einen, „Pièces" betitelten Band von Cembalostücken umfassen. Man könnte sagen, deß Rameau in seinem Ausdruck großzügiger, lapidarer ist als der typische Rokoko-Komponist Couperin. Der in diese Sammlung aufgenommene Tanz „Tambourin" — „Trommelschläger" ist eine der populärsten Cembalokompositionen Rameaus.

Diese Edition verfolgt das Ziel, kleine Cembalo- (Klavier-) Kompositionen der Meister des Barocks und Rokokos zugänglich zu machen. Unsere Auswahl bringt einige typische Beispiele von Komponisten-Persönlichkeiten, nationalen Schulen und Musikformen dieser Stilperiode. Wir finden hier die Variationsform der elisabethanischen Virginalisten (La Volta), das Couperinsche Rondo und die zweiteilige, einsätzige Sonate des Domenico Scarlatti. Außerdem sind hier einige kleine, durch ihren Inhalt, klangliche Buntheit und nationales Kolorit interessante Programmkompositionen mitaufgenommen. Diese Stücke überschreiten weder an technischer Fertigkeit, noch in den Ansprüchen an die Interpretation die mittlere Stufe und sind auch für pädagogische Zwecke geeignet.

Die *Ausführung der Verzierungen* unterscheidet sich wesentlich bei den einzelnen Autoren auch dann, wenn sie mit den gleichen Zeichen versehen sind. So finden wir z. B. bei BYRD noch nicht Triller, die mit der oberen Note beginnen, alle Verzierungen beginnen mit der Hauptnote.

PURCELL verwendet sowohl Triller auf der Hauptnote, als auch Triller mit Vorschlag. In der Komposition „Neues schottisches Lied" ist die Verwendung beider Arten durch die melodische Linie klar gegeben.

Bei SCARLATTI ist die Frage der Triller umstritten, deswegen führen wir zweierlei Möglichkeiten in allen jenen Fällen an, die nicht eindeutig sind. Auch die Beendigung des Trillers durch die untere Note („Nachschlag") am Schluß beider Sonaten ist Sache des individuellen Geschmacks.

Bei COUPERINS „Schmetterlinge" müssen die Verzierungen im Interesse des Tempos und der fließenden Bewegung der Komposition in der linken Hand antizipiert werden. Dagegen ist in den„Mähern" die Regel der Ornamentik auf dem schweren Taktteil streng gewahrt, ebenso wie im „Tambourin" von J. PH. RAMEAU.

Die *Ausführung der Verzierungen* ist in den Anmerkungen ausgeschrieben, sonst verwenden wir die allgemein bekannten Zeichen. Bloß bei Couperin und Rameau haben wir es vorgezogen, die verhältnismäßig komplizierte Ornamentik direkt in den Noten auszuschreiben.

Alle Werke sind im Original für Cembalo geschrieben. Wir haben versucht, dort, wo die Klaviercrescendi und decrescendi den Charakter des Werkes nicht ganz erfassen, die Umschreibung der Cembaloregister für Klavier mit Hilfe der Pedalisierung, der genau ausgeschriebenen Terassendynamik und hin und wieder auch durch Verschiebung geschriebener Oktaven auszuführen. Das Wichtigste ist jedoch der Sinn für den Reichtum des Anschlags, welcher die Farbenmöglichkeiten des Cembalos ersetzen muß.

Die angeführten Registriervorschläge für das Cembalo sind für den Typ „Ammer" oder „Neupert", Modell Bach, 2 manualig mit der Disposition I. 16, C, 8, II. 4' 8' geschrieben. Sie sollen jedoch nur die grundlegenden Klangproportionen angeben und müssen der individuellen Beschaffenheit des Instruments angepaßt werden. Mit Ausnahme der Pfeile(↑↓), die auf die Manualübergänge aufmerksam machen führen wir alle für das Cembalo bestimmten Angaben in Klammern an.

Die Phrasierung, Dynamik und Tempovorschriften sind vom Editor ergänzt.

Übersetzt von I.Turnovská

Zuzana Růžičková

Ediční předlohy — Editionsvorlagen

William Byrd: Musik um Shakespeare, Universal Edition No. 11925, herausgegeben von Hans F. Redlich 1938
François Couperin: Édition Classique A. Durand& fils, Paris, Transcription Louis Diémer, Décembre 1950
Henry Purcell: Stücke für Ccmbalo (W. Hillemann), Edition Schott, Mainz, 4126. Nedatováno — ohne Datum
Jean Philippe Rameau: Les clavecinistes françaises, Édition Classique A. Durand& fils, Paris (C. Saint-Saëns), Août 1948
Domenico Scarlatti: Sonaten (Keller — Weismann), Edition Peters Nr. 4692 c, Leipzig. Nedatováno — ohne Datum

THE FLUTE AND THE DROOME

Flétna a buben — Flöte und Trommel

WILLIAM BYRD
(1543?–1623)

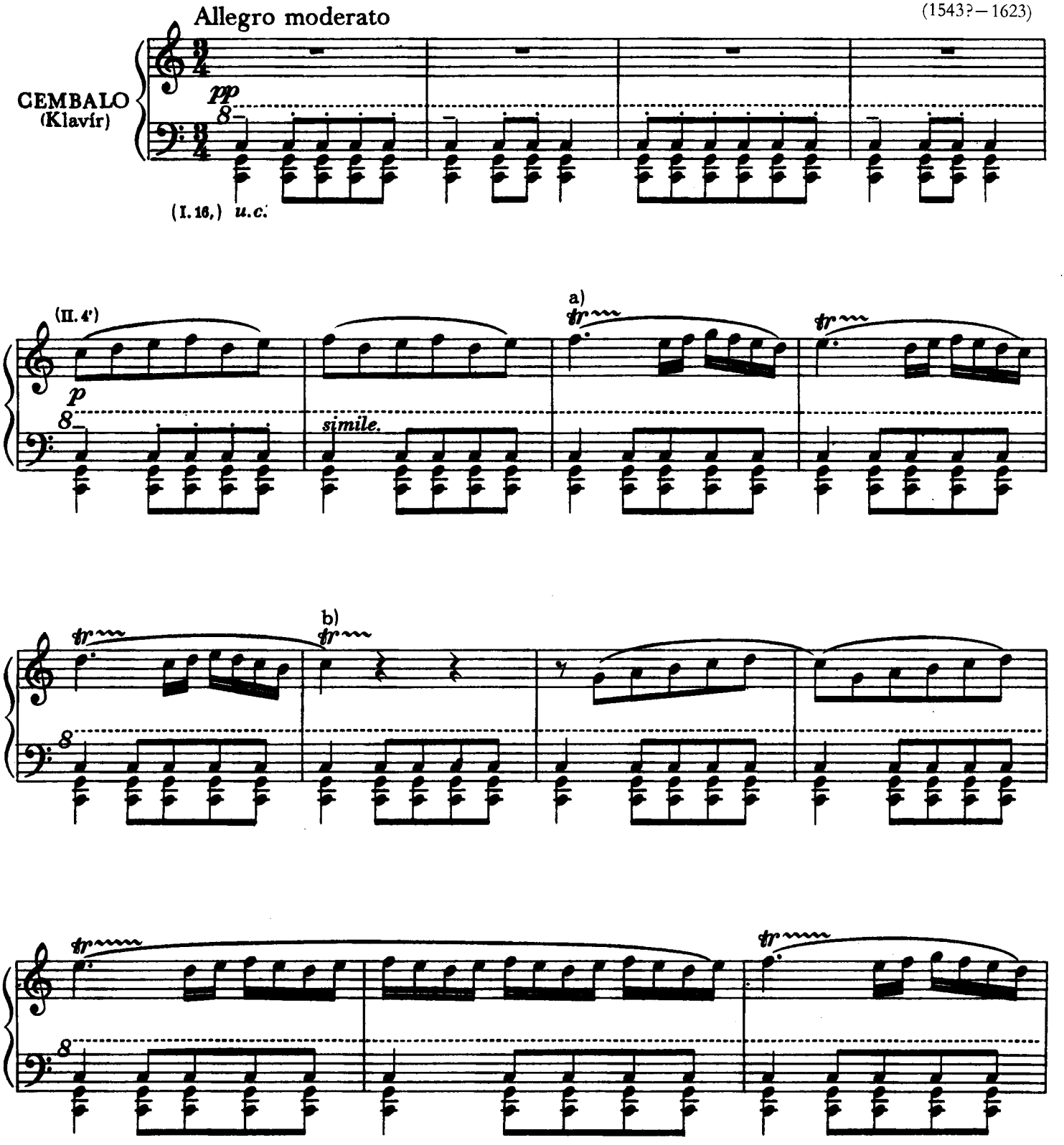

© Státní hudební vydavatelství
Praha 1962 (now Editio Supraphon)

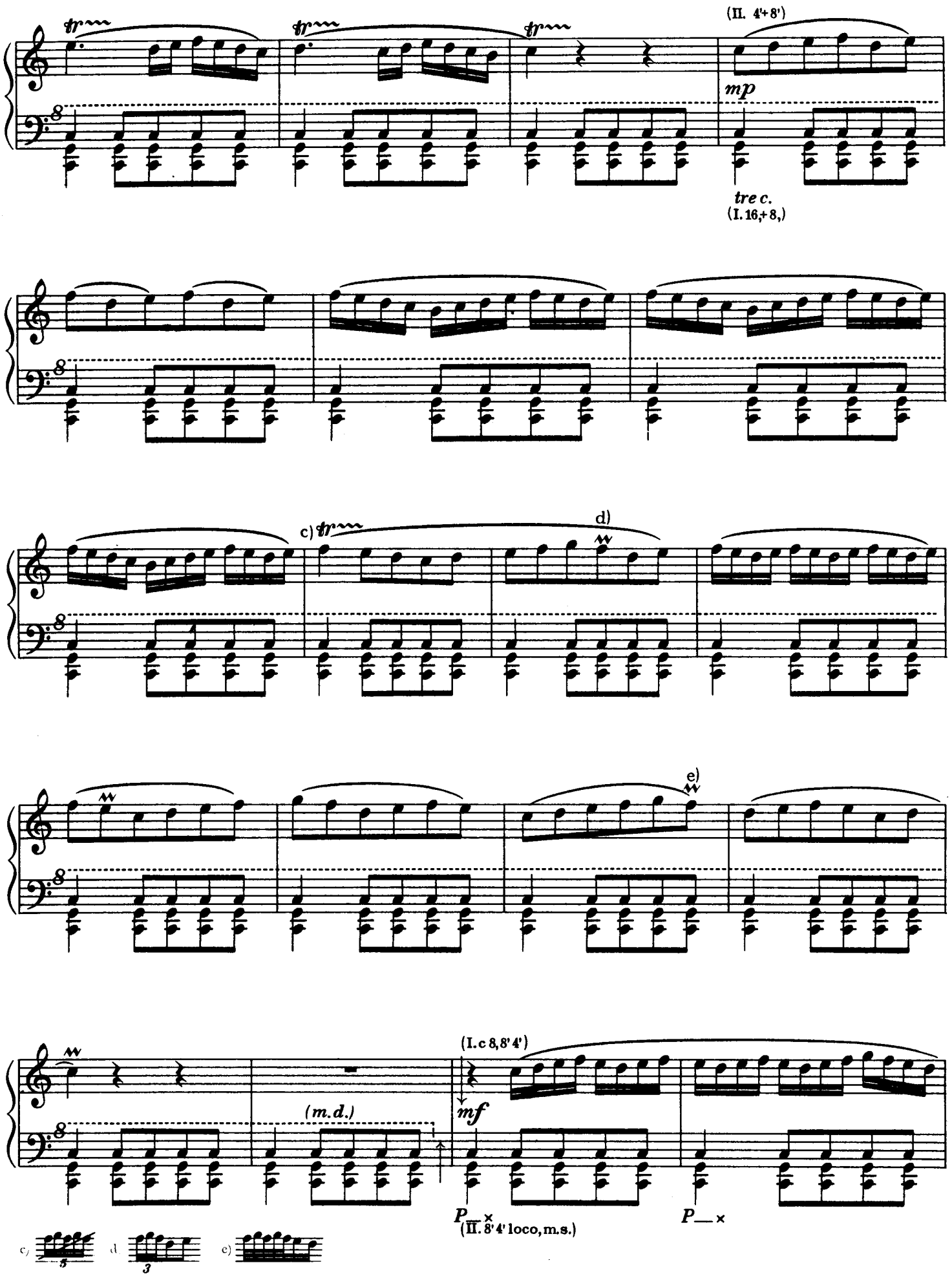
(II. 4'+8')
mp
tre c.
(I. 16,+8,)
c)
d)
e)
(m.d.)
(I.c 8,8'4')
mf
P
(II. 8'4' loco, m.s.)
P
c)
d)
e)

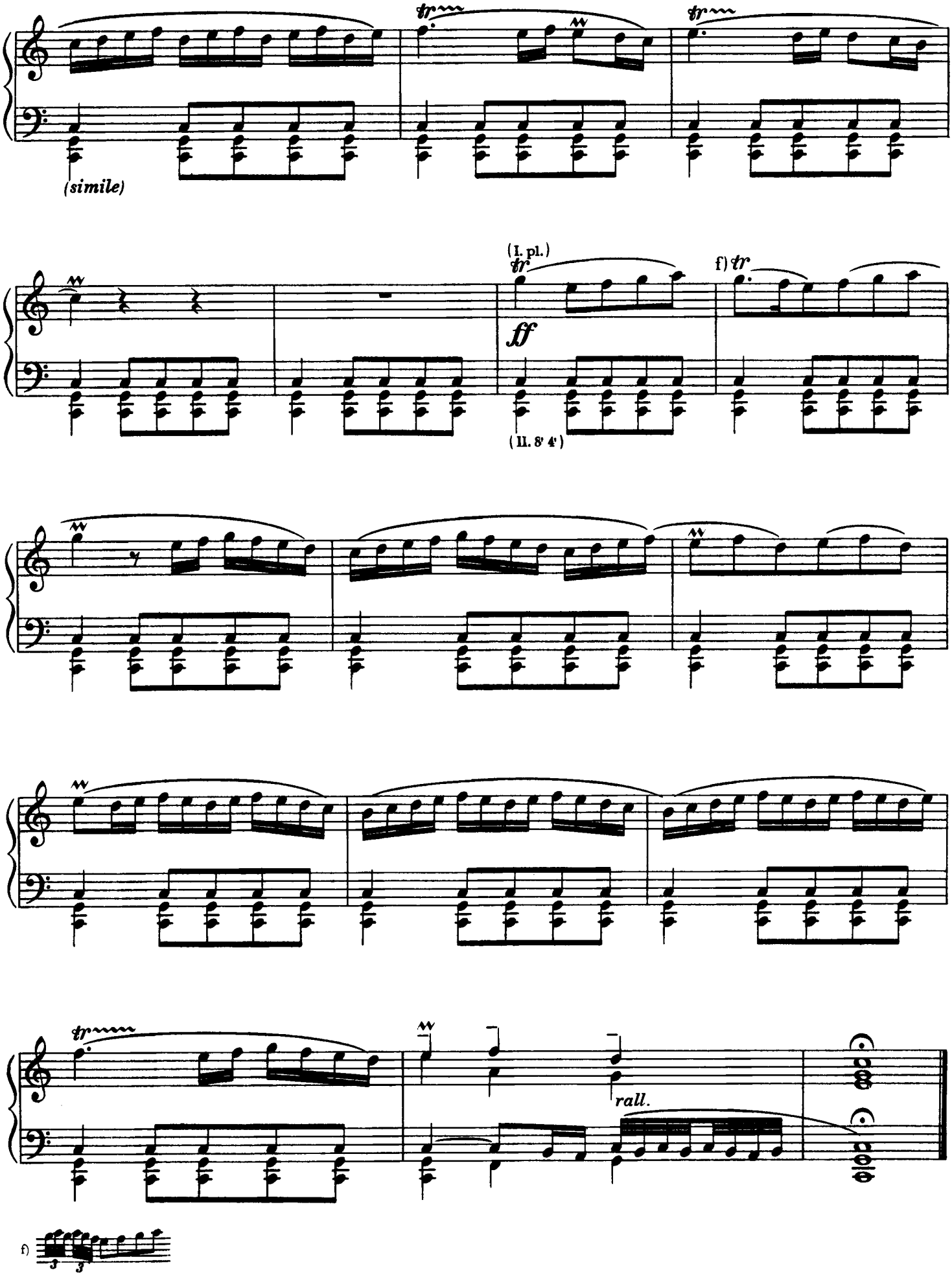
(simile)
(I. pl.)
ff
f)
(II. 8' 4')
rall.
f)

LA VOLTA

WILLIAM BYRD
(1543?–1623)

Allegro moderato

(II. 8' 4') a) b)

f

(II.) *con Ped.*

(II. 8')

pp

u.c.,senza Ped.

(I. 8, c 8' 4') c)

f

tre c.,con Ped.

(I. 8, c 8')

pp legato

u.c.,senza Ped.

(II. 8')

a) b) c) snazší leichter

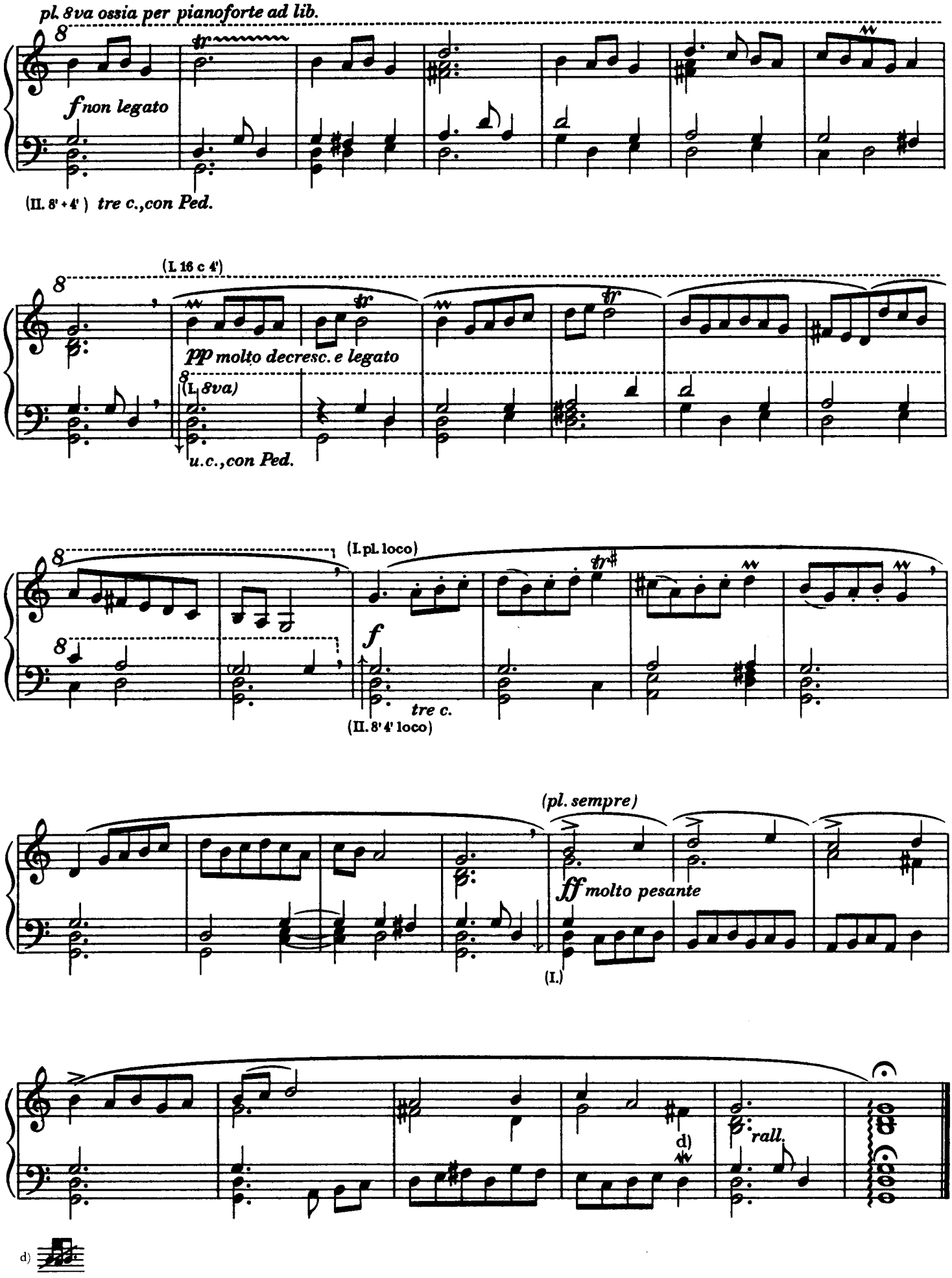
pl. 8va ossia per pianoforte ad lib.
f non legato
(II. 8' + 4') tre c., con Ped.
(I. 16 c 4')
pp molto decresc. e legato
(I. 8va)
u.c., con Ped.
(I. pl. loco)
f
tre c.
(II. 8' 4' loco)
(pl. sempre)
ff molto pesante
(I.)
d)
rall.
d)

PRÉLUDE
Preludium

HENRY PURCELL
(1658 – 1695)

Allegro moderato

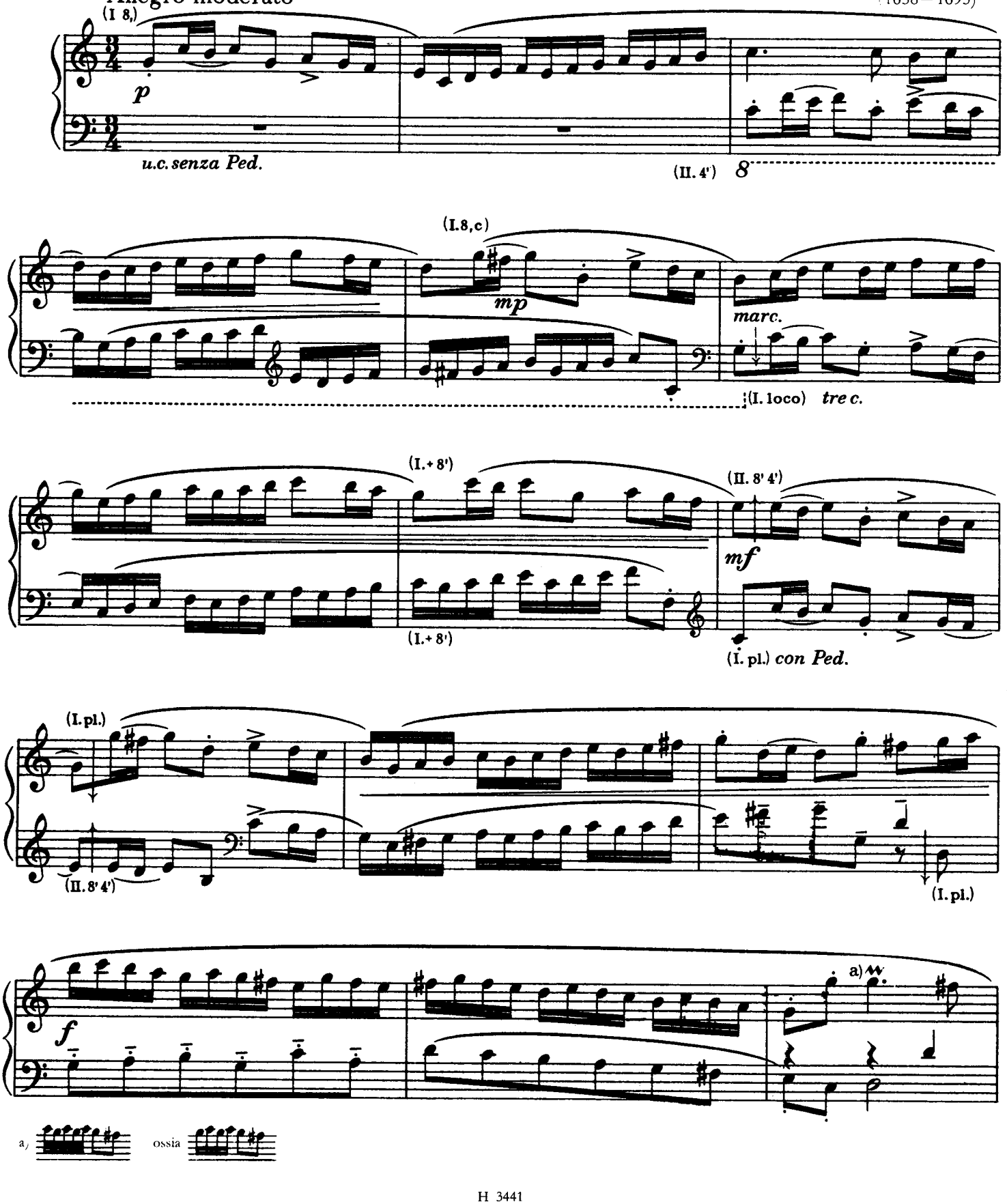

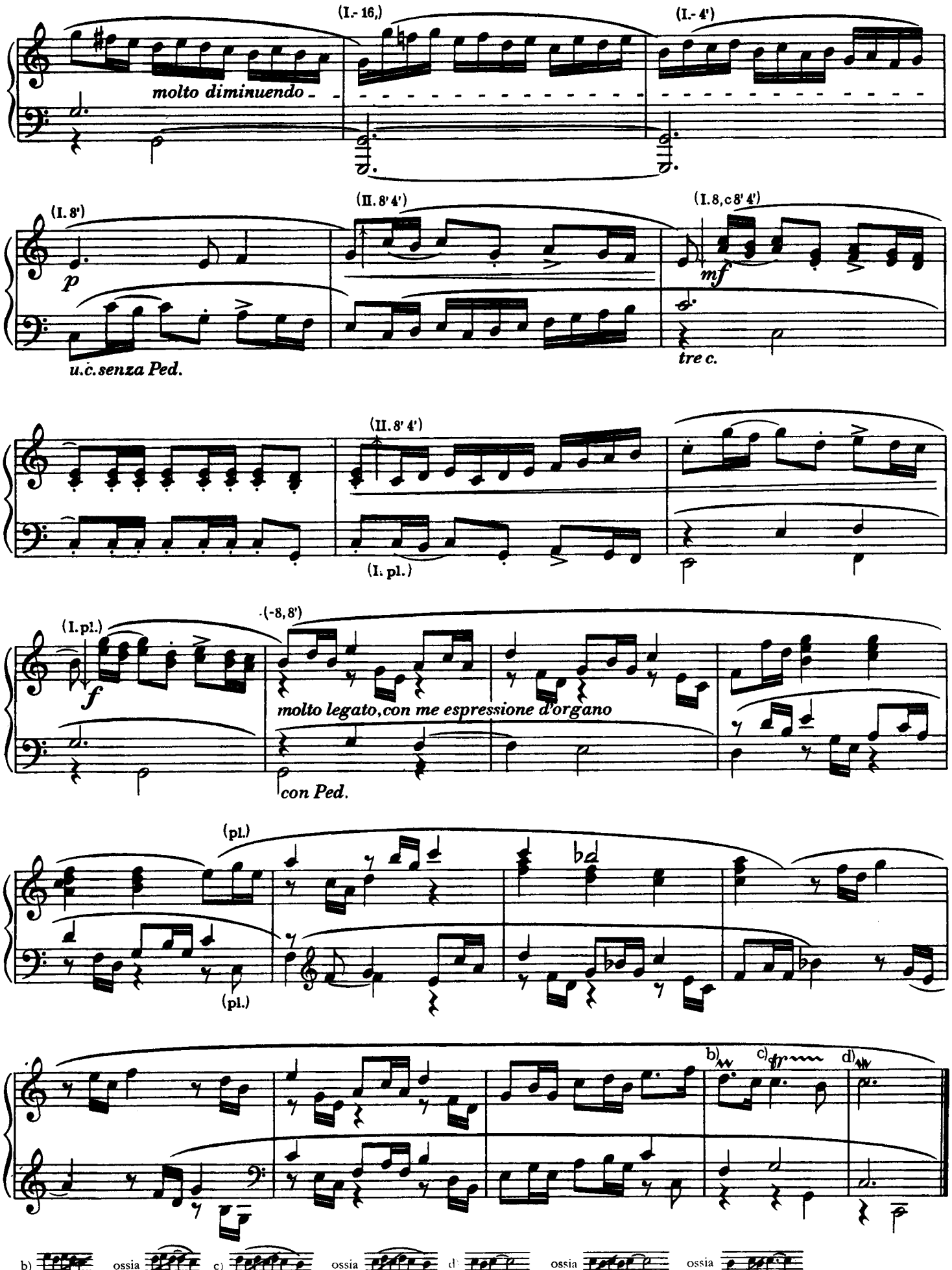
(I.- 16,)
(I.- 4')
molto diminuendo
(I. 8')
p
u.c. senza Ped.
(II. 8' 4')
(I. 8, c 8' 4')
mf
tre c.
(II. 8' 4')
(I. pl.)
(I. pl.)
f
(-8, 8')
molto legato, con me espressione d'organo
con Ped.
(pl.)
(pl.)
b)
c)
d)
b) ossia
c) ossia
d) ossia
ossia

A NEW SCOTCH TUNE

Nová skotská píseň — Neues schottisches Lied

HENRY PURCELL
(1658–1695)

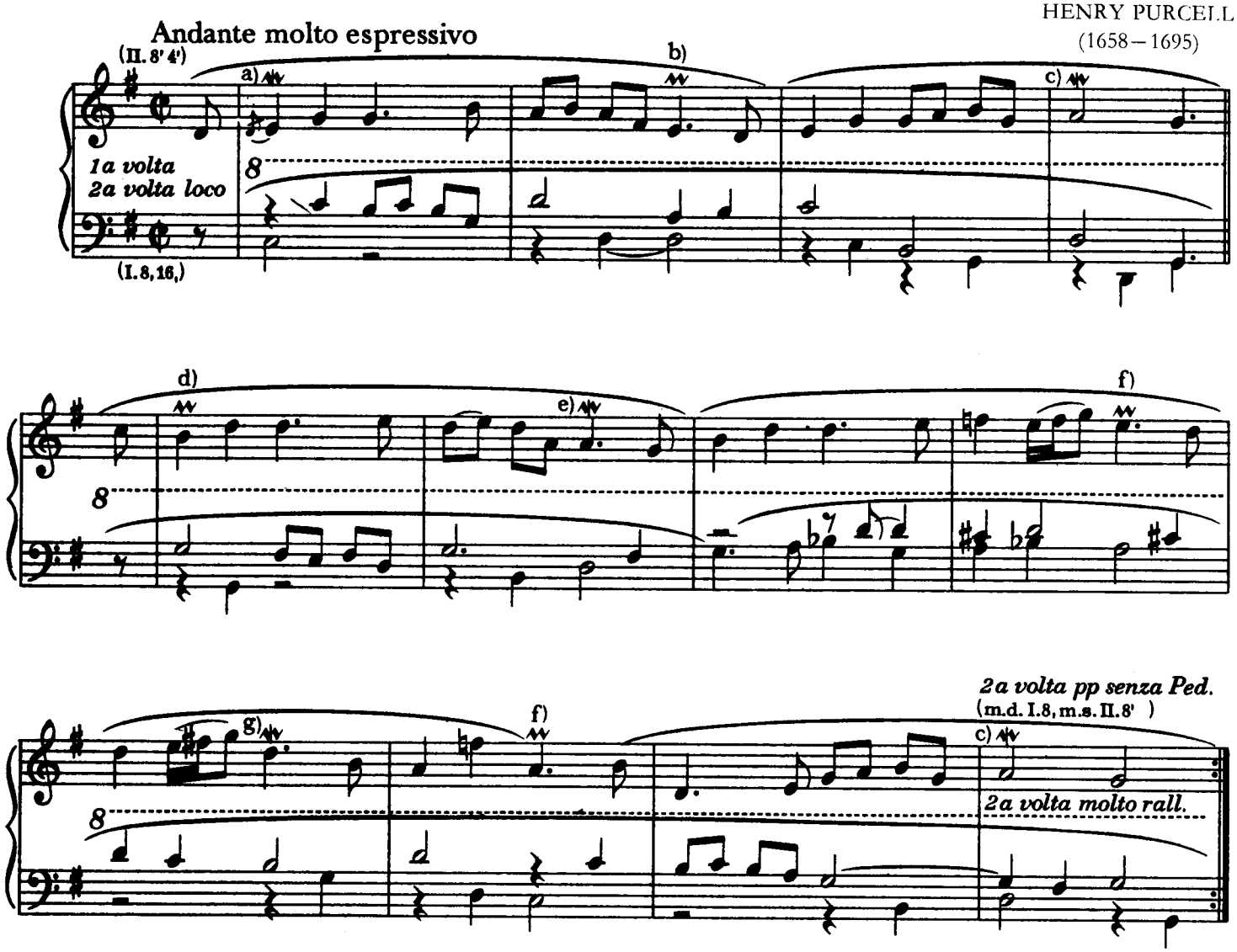

SONATA D MOLL)*

DOMENICO SCARLATTI
(1685–1757)

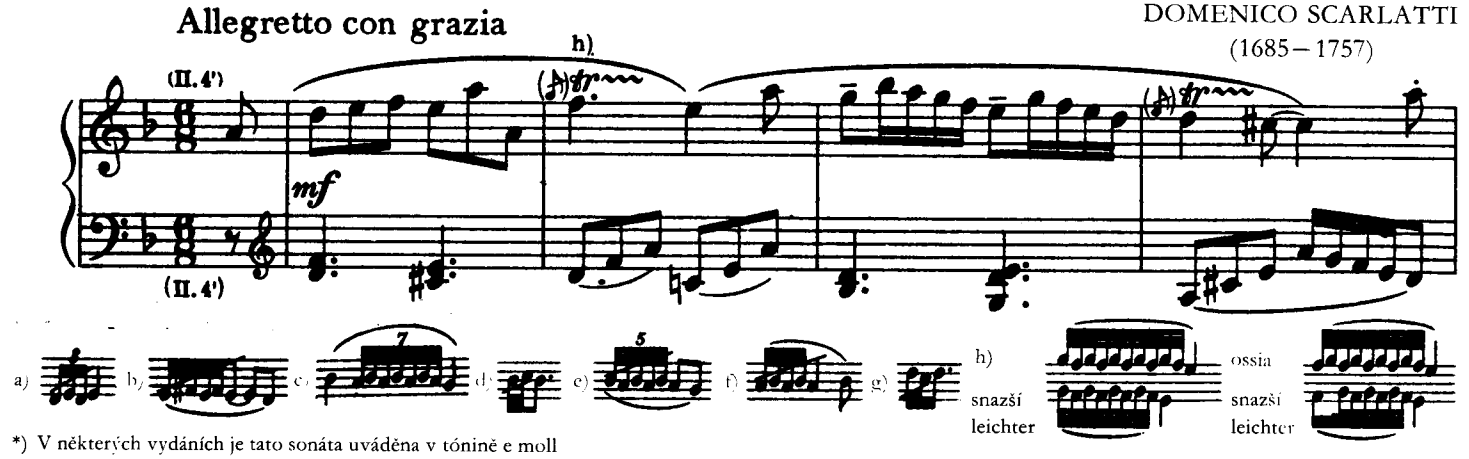

*) V některých vydáních je tato sonáta uváděna v tónině e moll
*) In einigen Ausgaben ist diese Sonate in der Tonart E Moll abgedruckt

b)

5 *diminuendo* *p*

(I.c 8, 4') *mp* 10 *mf* (I.) (+8') *f*

(-8,) *p*

15

(+8, -8') *mp* (+8') *mf* *f* 20 (-8')

(-8,) *p sempre* 25

b) ossia

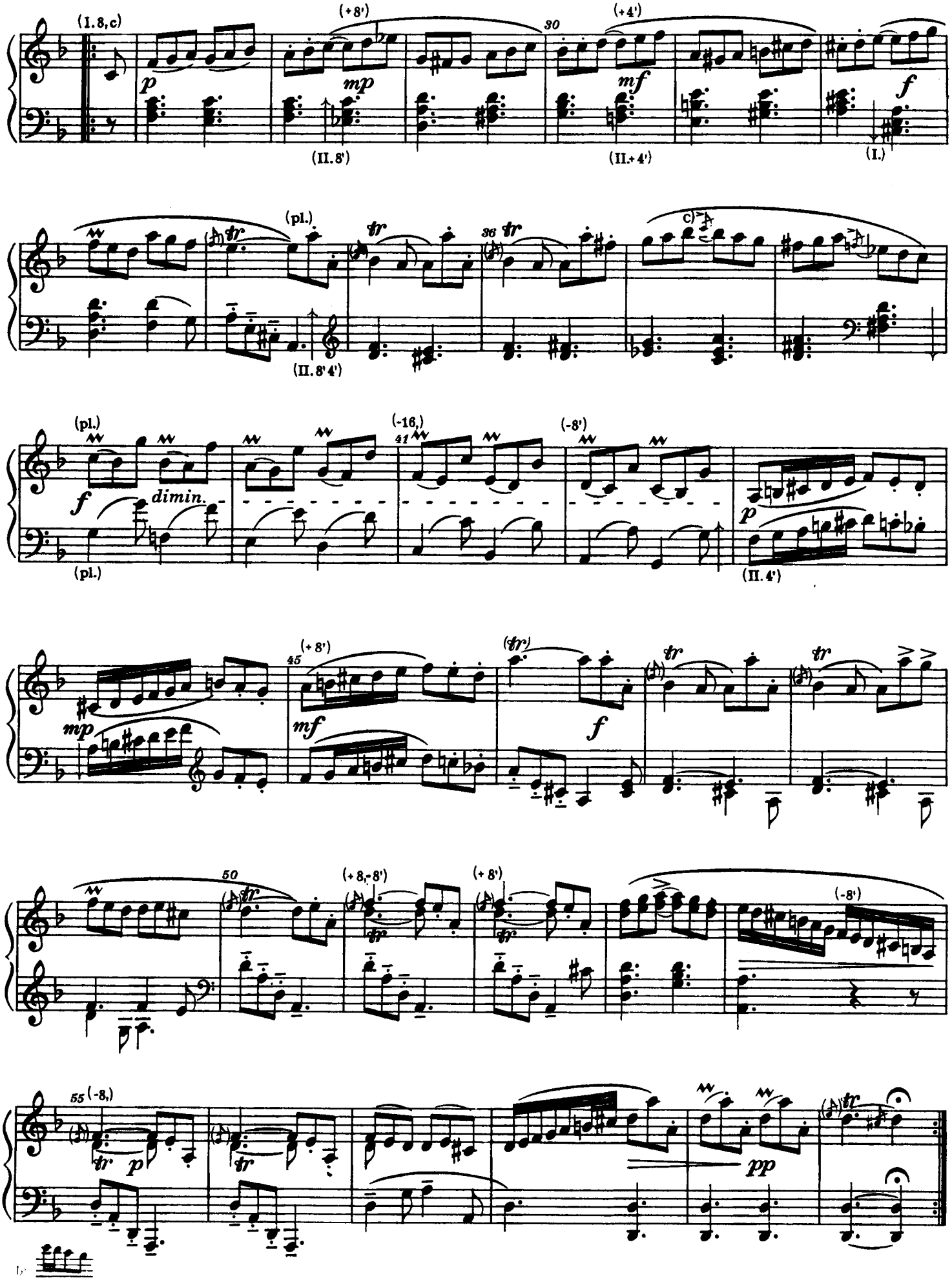
(I. 8, c)
(+ 8')
30
(+ 4')
p
mp
mf
f
(II. 8')
(II. + 4')
(I.)
(pl.)
tr
36
c)
(II. 8' 4')
(pl.)
(-16,)
41
(-8')
f
dimin.
p
(pl.)
(II. 4')
(+ 8')
45
(tr)
mp
mf
f
50
(+ 8, - 8')
(+ 8')
(-8')
55 (-8,)
pp

LES MOISSONEURS

Ženci — Die Mäher

FRANÇOIS COUPERIN
(1668–1733)

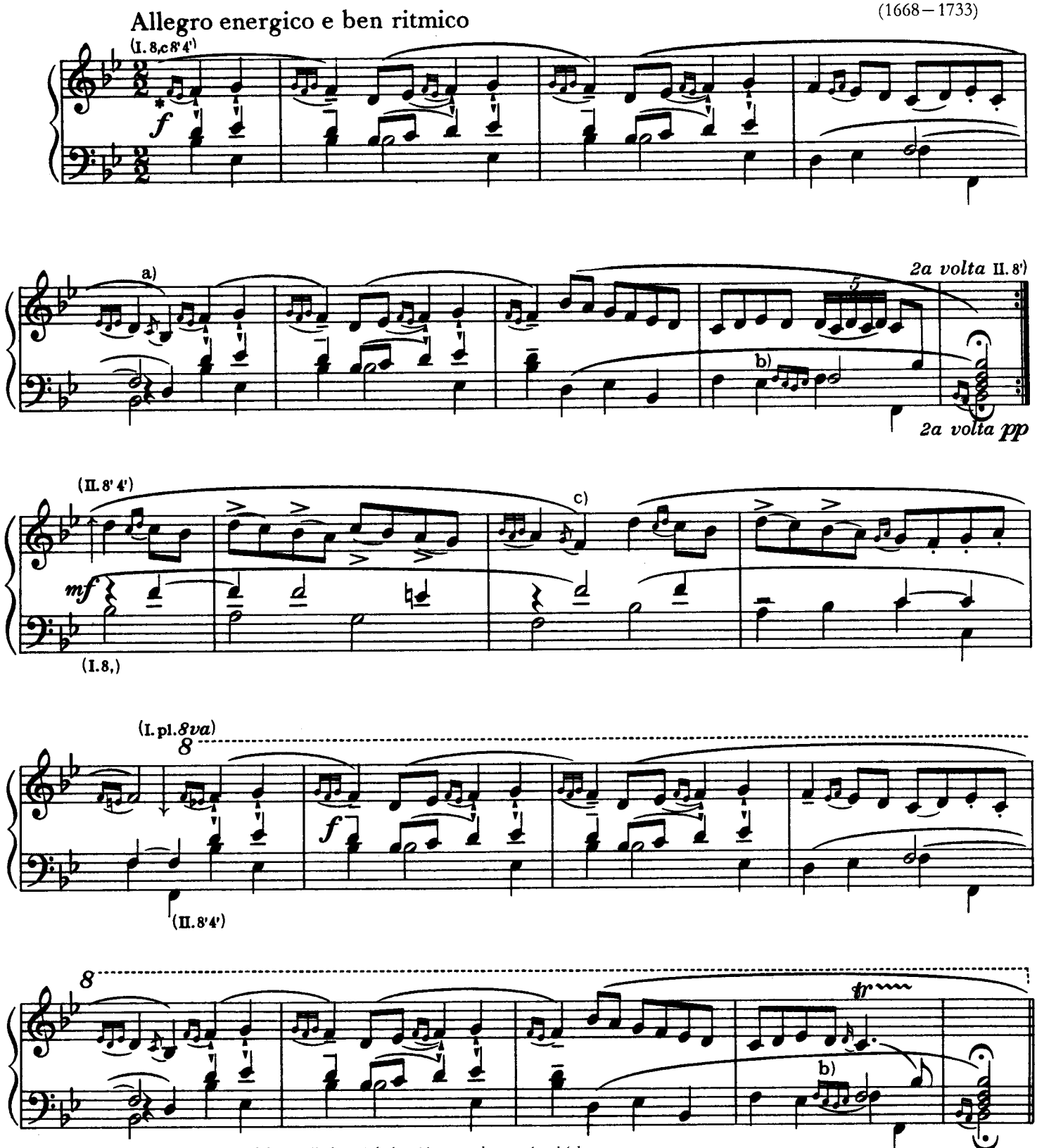

*) Všechny ozdoby se hrají na těžkou dobu s výjimkou těch, které jsou uvedeny v závorkách
*) Alle Verzierungen beginnen auf betonten Taktteilen mit Ausnahme derer, welche in Klammern angeführt sind

MINORE

Pochettino meno, dolce e triste

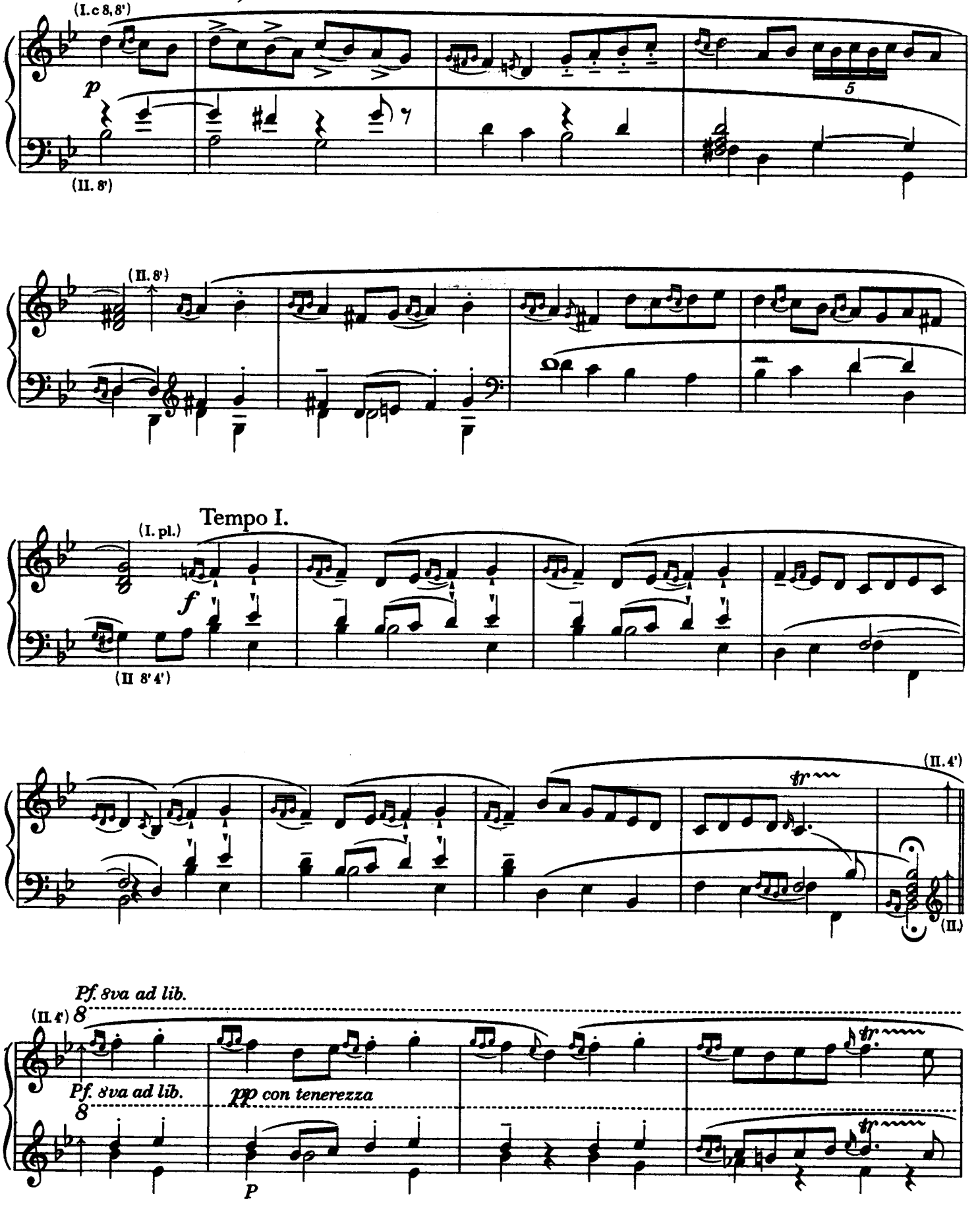

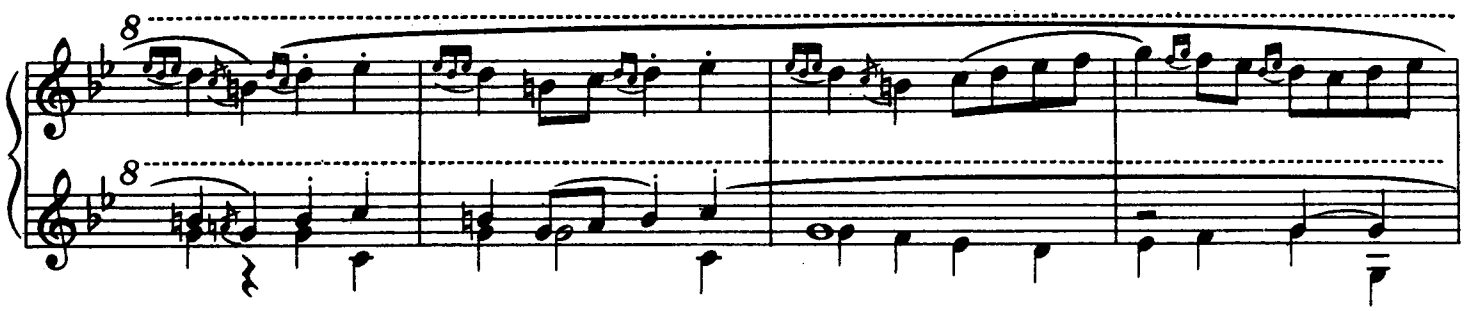

Pochettino rubato

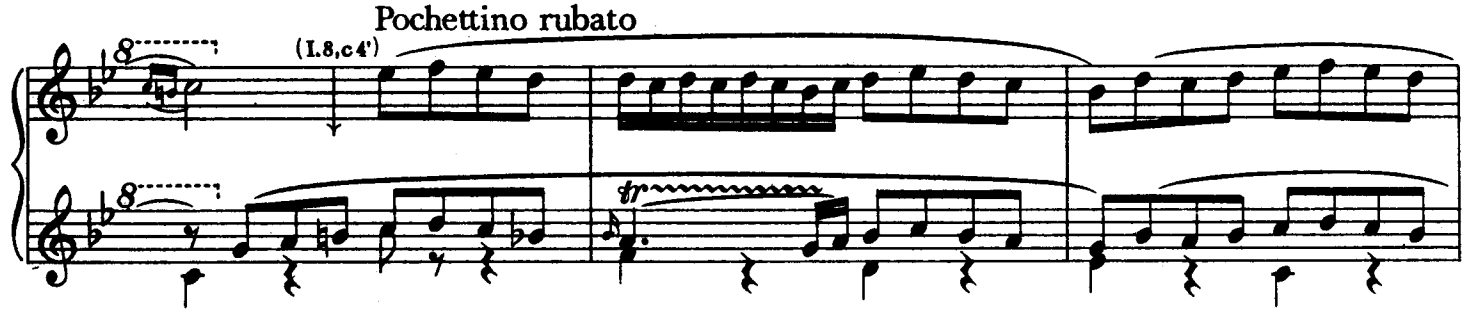

Tempo I.,
energico

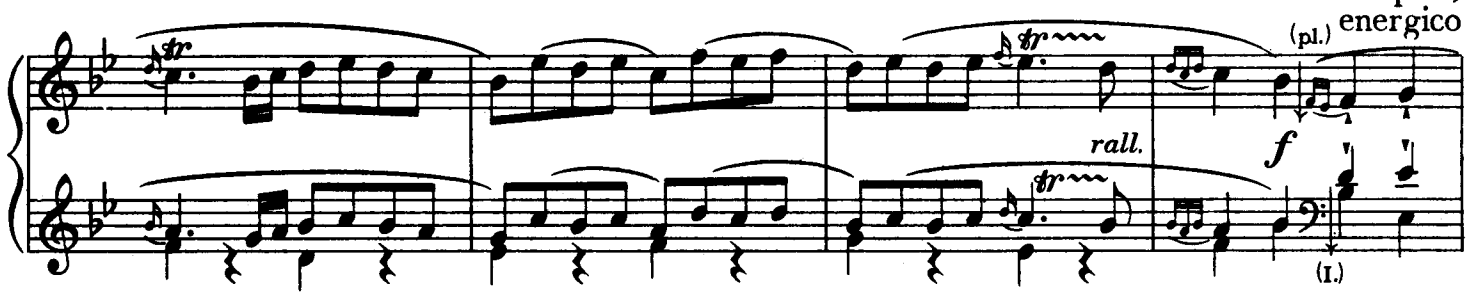

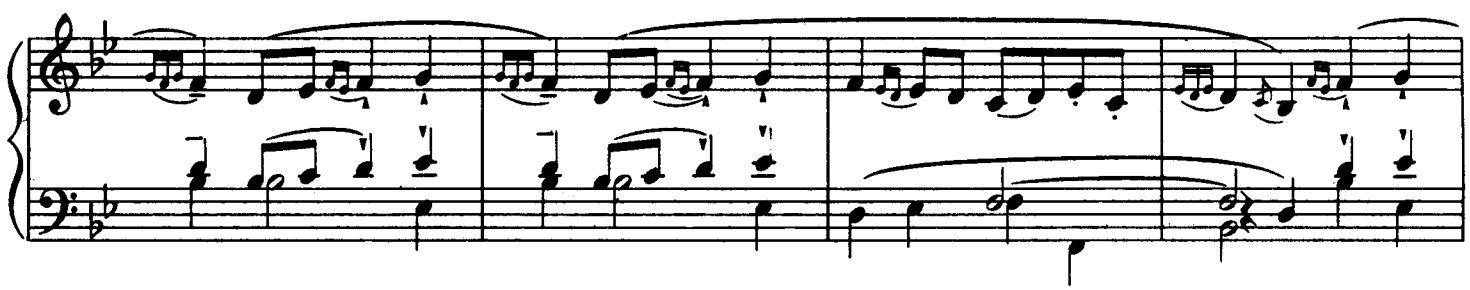

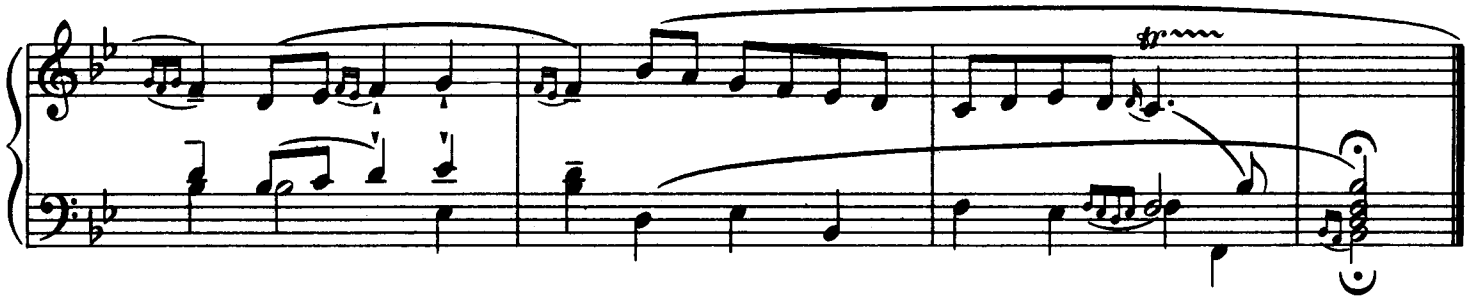

SONATA C DUR

Allegro

DOMENICO SCARLATTI
(1685–1757)

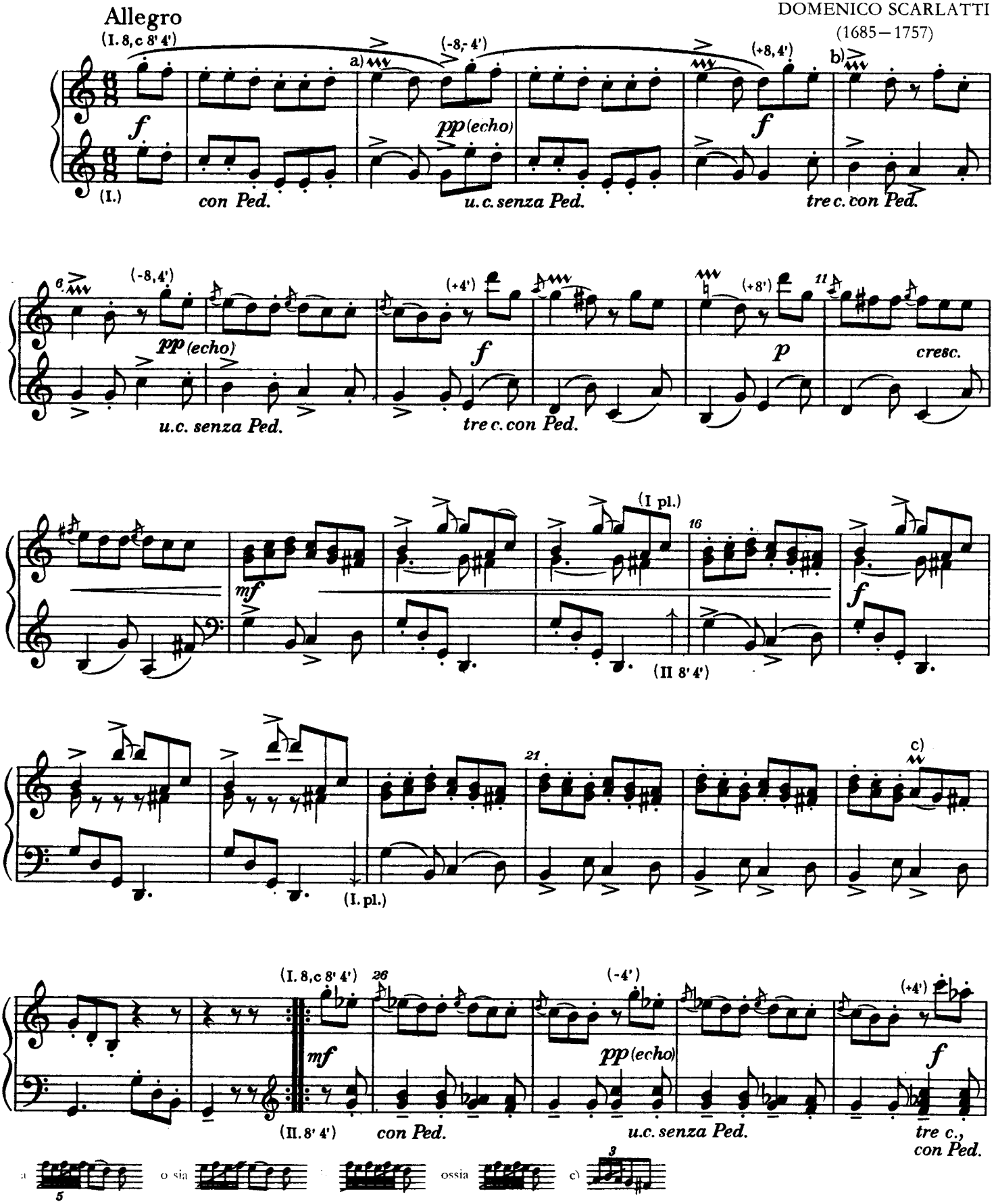

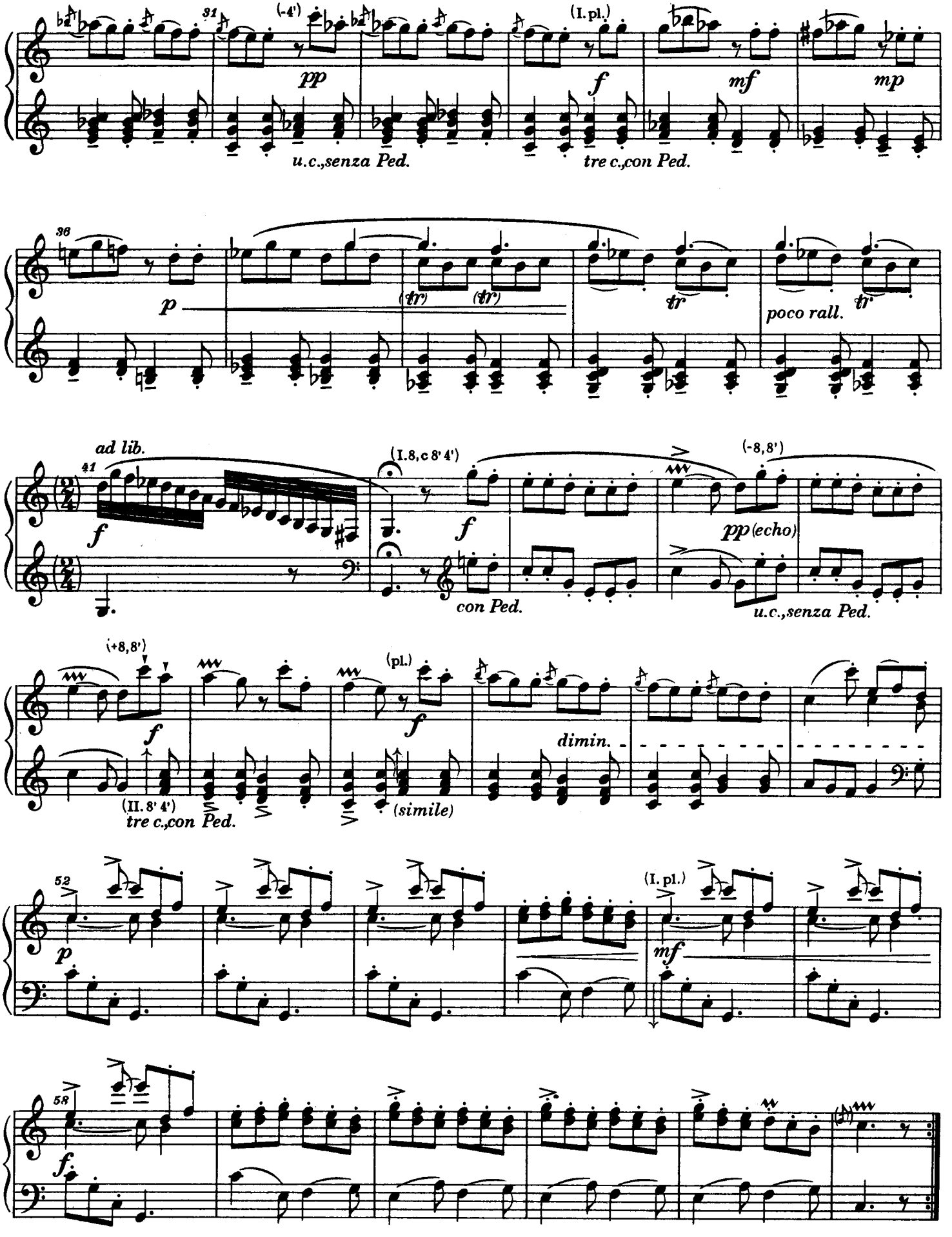
31
(-4')
pp
u.c.,senza Ped.
(I. pl.)
f
tre c.,con Ped.
mf
mp
36
p
(tr)
(tr)
tr
poco rall.
tr
ad lib.
41
f
(I.8,c 8' 4')
f
con Ped.
(-8,8')
pp (echo)
u.c.,senza Ped.
(+8,8')
f
(II. 8' 4')
tre c.,con Ped.
(pl.)
f
(simile)
dimin.
52
p
(I. pl.)
mf
58
f

LES PAPILLONS

Motýli — Die Schmetterlinge

FRANÇOIS COUPERIN
(1668 – 1733)

* Allegro non troppo, molto legato e leggiero

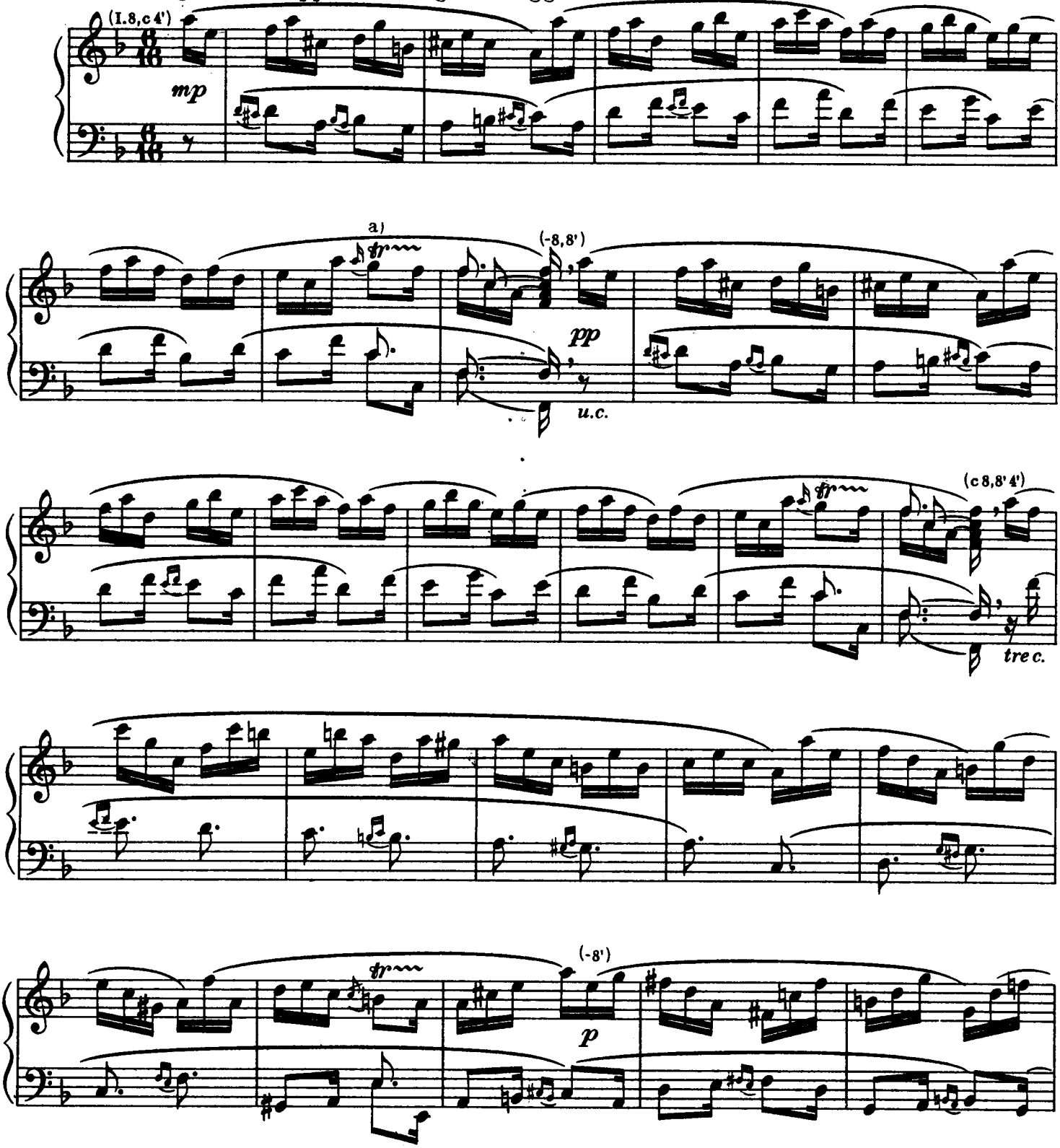

*) Vzhledem k rychlému tempu a plynulosti hrajeme v této skladbě ozdoby anticipovaně (před těžkou dobou)
*) Mit Rücksicht auf schnelles Tempo und flüssigen Ablauf werden die Verzierungen in dieser Komposition antizipiert gespielt (vor dem schweren Taktteil)

a)

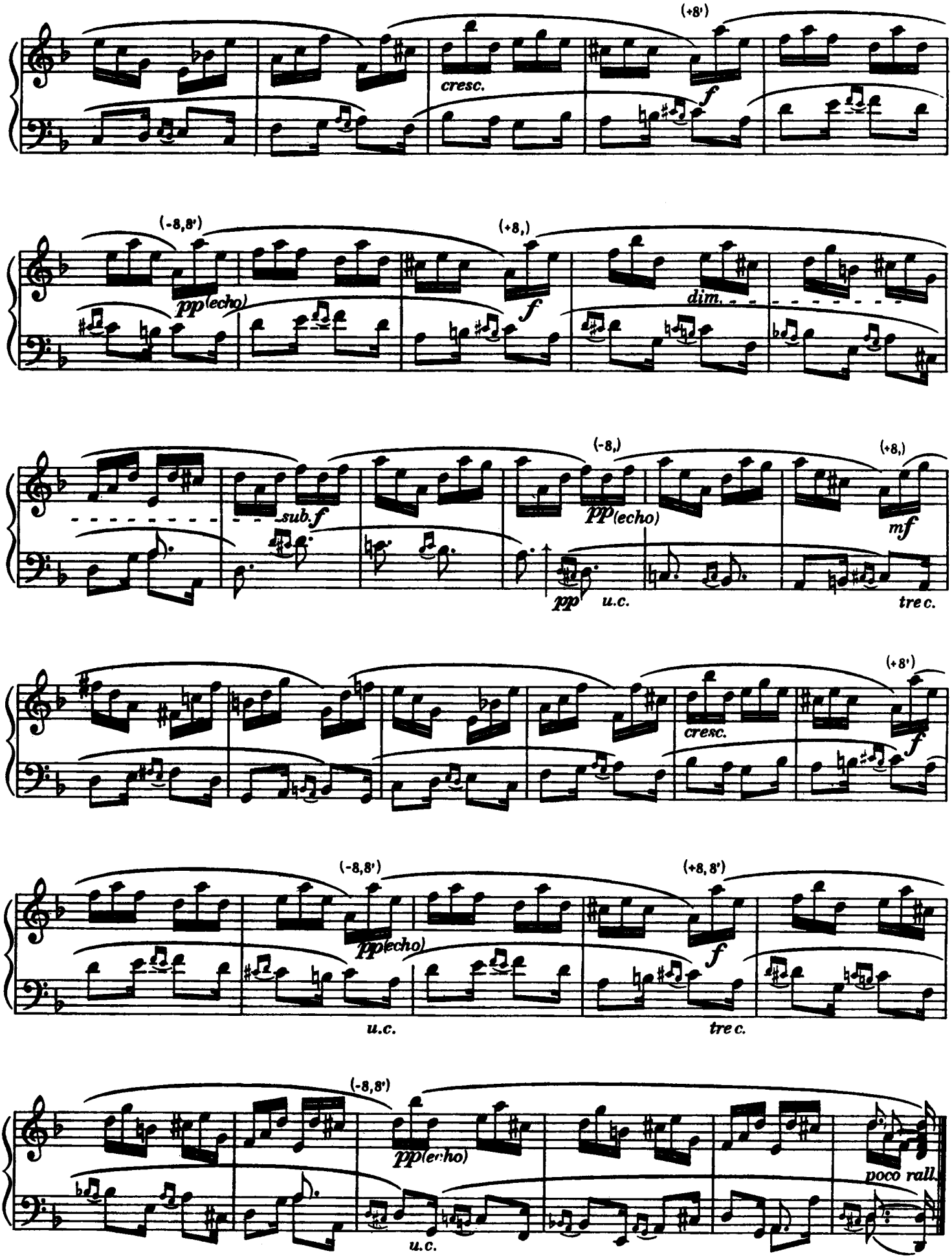
(+8')
cresc.
f
(-8,8')
pp(echo)
(+8,)
f
dim.
sub.f
(-8,)
pp(echo)
(+8,)
mf
pp
u.c.
tre c.
(+8')
cresc.
f
(-8,8')
pp(echo)
(+8, 8')
f
u.c.
tre c.
(-8,8')
pp(echo)
poco rall.
u.c.

LE TAMBOURIN)*

Bubeník — Trommelschläger

JEAN PHILIPPE RAMEAU
(1683–1764)

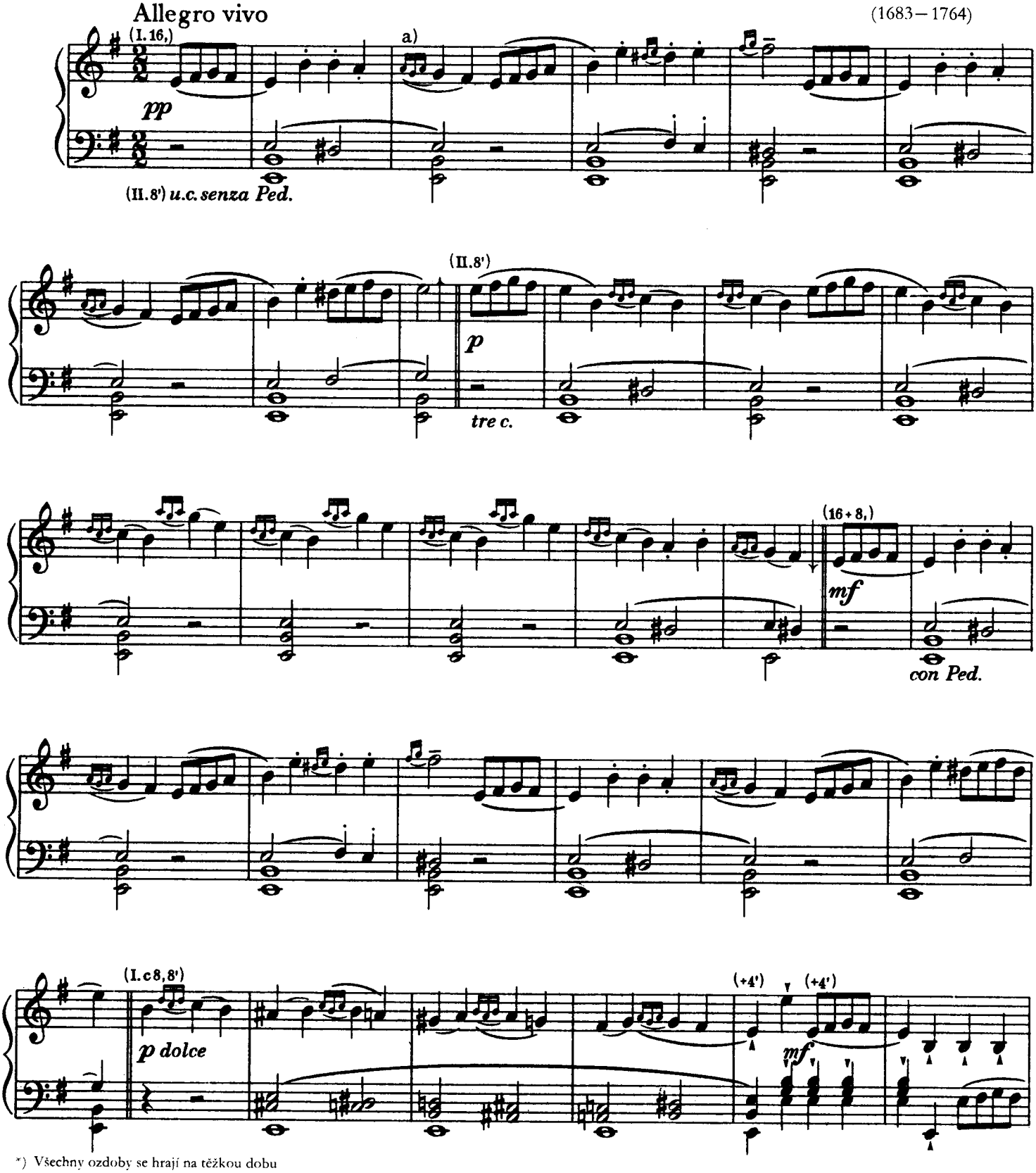

*) Všechny ozdoby se hrají na těžkou dobu
*) Alle Verzierungen beginnen auf betonten Taktteilen

a) ossia

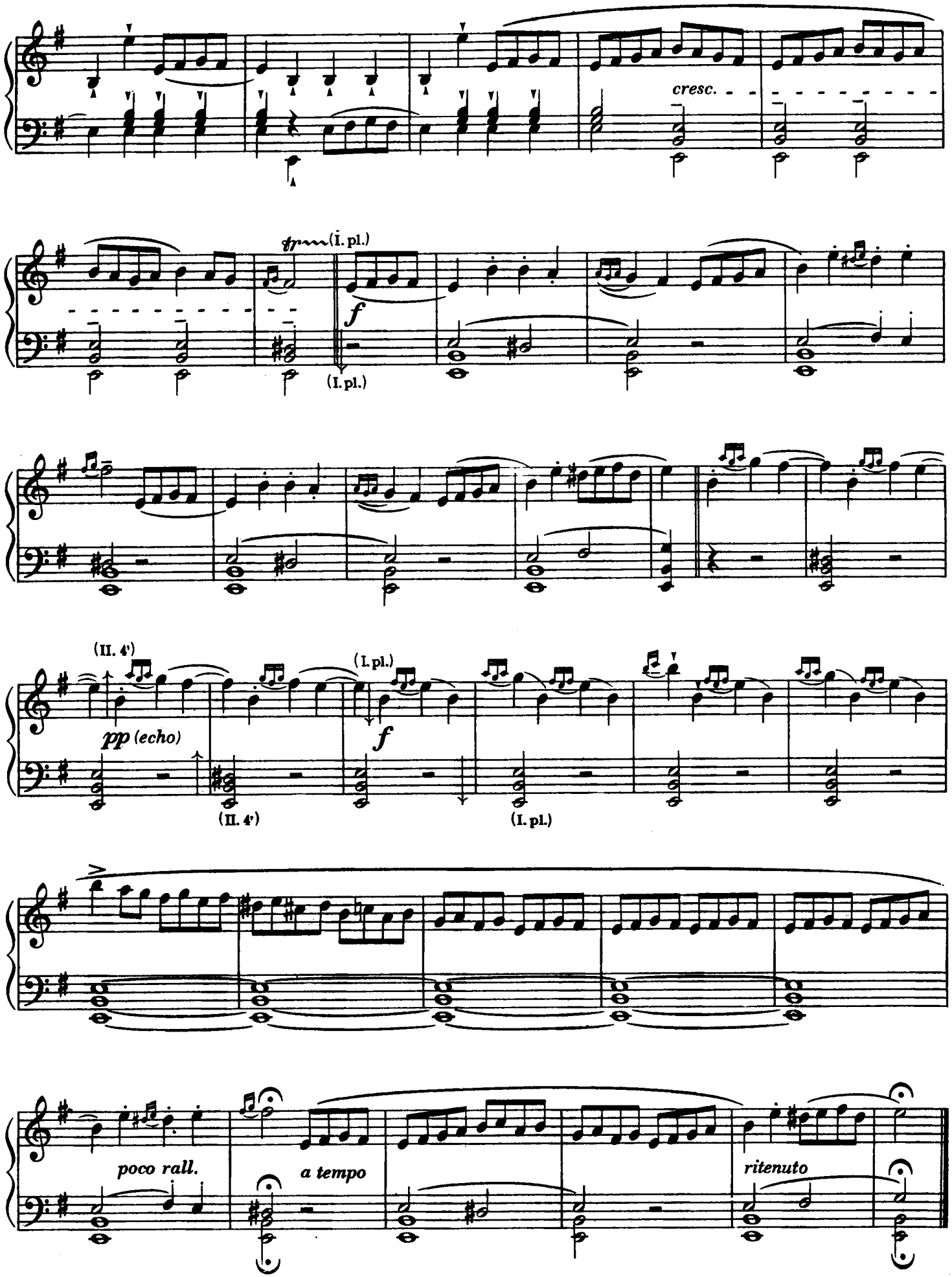
cresc.
(I. pl.)
f
(I. pl.)
(II. 4')
pp (echo)
(I. pl.)
f
(II. 4')
(I. pl.)
poco rall.
a tempo
ritenuto